

skulle gælde som Festdage, bestemme Landsregeringerne.«
 — At disse Næringslovens Bestemmelser ere utilstrækkelige, derom hersker der en temmelig almindelig Enighed i Tyskland; men videre gaar Enigheden heller ikke: Gang efter Gang har den tyske Rigsdag behandlet Forslag vedrørende Søndagsarbejdet, uden at der er kommet andet ud deraf end en Masse Taler og Erklæringer. — For at skaffe Diskussionen et sikrere Grundlag besluttede den tyske Rigskansler i 1885 at lade udskrive en Enquête vedrørende Spørgsmaalet om Søndagsarbejde. Man lod indhente Oplysninger om Søndagsarbejdets Omfang i alle de forskellige Industriegrene, om Muligheden af et fuldstændigt eller begrænset Forbud mod Søndagsarbejde, om de sandsynlige Virkninger af et Forbud osv. Baade Arbejdsgivere og Arbejdere opfordredes til at udtale sig. — Materialet, der kom ind, var kolossalt. Indsamlingen og Bearbejdelsen af det medtog omtrent to Aar, — og da det endelig forelagdes Offenheden i tre Foliobind, var dette Værk af et saadant Omfang og saa vanskeligt overskueligt, at kun yderst Faa vilde kunne magte det. For da at give det større Publikum en Forestilling om Enquêtens Indhold og Resultater har A. Bebel i den foreliggende Bog leveret et Uddrag, som han har suppleret med nogle kritiske Bemærkninger.

A. P.-St.

Dr. Carl Hampke. Das Ausgabebudget der Privatwirthschaften. Jena 1888. Verlag v. Gustav Fischer. (148 Pag. foruden Tabeller.)

Afhandlingen, der horer ind under de fra det statsvidenskabelige Seminarium i Halle udgaaede, indledes med en Udtalelse om Aarsagerne til Arbejdernes (Socialisternes) Krav paa Lønningsforhøjelse. Forf. mener, at der til Grund herfor blandt andet ligger den Anskuelse, at Prisforandringen i sidste Halvdel af Aarhundredet har ramt Arbejderklassen haardere end de øvrige Samfundsklasser. For at prøve Berettigelsen af denne Opfattelse, tilsigtede han da paa Grundlag af paalidelige Husholdningsregnskaber at undersøge

skulle gælde som Festdage, bestemme Landsregeringerne.« — At disse Næringslovens Bestemmelser ere utilstrækkelige, derom hersker der en temmelig almindelig Enighed i Tyskland; men videre gaar Enigheden heller ikke: Gang efter Gang har den tyske Rigsdag behandlet Forslag vedrørende Søndagsarbejdet, uden at der er kommet andet ud deraf end en Masse Taler og Erklæringer. — For at skaffe Diskussionen et sikrere Grundlag besluttede den tyske Rigs-kansler i 1885 at lade udskrive en Enquête vedrørende Spørgsmaalet om Søndagsarbejde. Man lod indhente Oplysninger om Søndagsarbejdets Omfang i alle de forskellige Industriegrene, om Muligheden af et fuldstændigt eller begrænset Forbud mod Søndagsarbejde, om de sandsynlige Virkninger af et Forbud osv. Baade Arbejdsgivere og Arbejdere opfordredes til at udtale sig. — Materialet, der kom ind, var kolossalt. Indsamlingen og Bearbejdelsen af det medtog omtrent to Aar, — og da det endelig forelagdes Offenheden i tre Foliobind, var dette Værk af et saadant Omfang og saa vanskeligt overskueligt, at kun yderst Faa vilde kunne magte det. For da at give det større Publikum en Forestilling om Enquêtens Indhold og Resultater har A. Bebel i den foreliggende Bog leveret et Uddrag, som han har suppleret med nogle kritiske Bemærkninger.

A. P.-St.

Dr. Carl Hampke. Das Ausgabebudget der Privatwirthschaften. Jena 1888. Verlag v. Gustav Fischer. (148 Pag. foruden Tabeller.)

Afhandlingen, der horer ind under de fra det statsvidenskabelige Seminarium i Halle udgaaede, indledes med en Udtalelse om Aarsagerne til Arbejdernes (Socialisternes) Krav paa Lønningsforhøjelse. Forf. mener, at der til Grund herfor blandt andet ligger den Anskuelse, at Prisforandringen i sidste Halvdel af Aarhundredet har ramt Arbejderklassen haardere end de øvrige Samfundsklasser. For at prøve Berettigelsen af denne Opfattelse, tilsigtede han da paa Grundlag af paalidelige Husholdningsregnskaber at undersøge

Indvirkningen, som det nævnte Moment har udøvet paa Udgiften til Husførelse i forskellige Samfundslag. Begrebet »Husførelse« er taget i videste Forstand. Det er Befolkningen i Halle 1850—85, han har haft for Øje.

Man kunde tænke sig Opgaven løst paa den Maade, at der havdes til Raadighed Husholdningsregnskaber saavel fra Begyndelsen som fra Enden af det paagældende Tidsrum, hvilke ikke alene angav Udgiften paa enhver Post men ogsaa Forbrugets Kvantum og Kvalitet. Det sidste var nødvendigt, for at man ved en eventuel Forandring i de Beløb, der til de forskellige Tider var udgivet af Medlemmer af forskellige Samfundslag, kunde skelne mellem, hvad der skyldtes Prisændringen, og hvad der beroede paa ændrede Fordringer til Livet. Forf. har imidlertid kun kunnet skaffe Regnskaber fra Firserne, ovenikøbet i et ringe Antal (6), og deriblandt ingen fra Arbejdsmænd i eller udenfor Industriens Tjeneste. Han har da forsøgt at konstatere for Byen Halles Vedkommende, hvilken Forandring der i hint Tidsrum er indtraadt i Prisen paa alt, hvad der betinger Udgift til Husførelse, i den Hensigt at omforme sine Budgetter paa Grundlag af disse Oplysninger.

De 6 Familier i Halle, fra hvilke der forelaa Husholdningsregnskaber, ere henførte under 4 Velstandstrin eller, som de for Kortheds Skyld ville blive betegnede, Grupper. Af disse omfatter Gruppe I 3 Familier, der skulle repræsentere Arbejderklassen (Malersvend, Skræder, Sporskifter ved Jernbanen), medens der altsaa kommer 1 Familie paa hver af de øvrige. Totaludgiften i de 4 Grupper var (omsat til Kr.): Gruppe I 922 Kr. i Gennemsnit, Gruppe II 2672 Kr., Gruppe III 7013 Kr., Gruppe IV 16,021 Kr. Der vises for hver Gruppe, hvorledes Totaludgiften fordeler sig paa de enkelte Udgiftsposter, saavel udtrykt med absolute Tal som i Forholdstal.

Kun for de færreste Udgiftsposters Vedkommende har det været muligt at udfinde Forandringen, som i Halle er indtraadt fra 1850 til 1885. Hertil høre imidlertid et

Par af de væsenligste, nemlig Udgiften til Føde og Huslejen. Hvad den første Post angik, lod de paa Raadhuset forte Lister sig benytte til at vise Prisudviklingen, som den aldeles overvejende Del af Fødemidler var undergaaet (i Detaillhandel?). For hver enkelt Artikels Vedkommende beregnedes da, hvor mange Procent den var bleven dyrere eller billigere i det paagældende Tidsrum. Forf. sluttede dernæst, at naar der i Firserne var udgivet i hver af Grupperne saa og saa stort et Beløb hertil — paa Budgetterne var nemlig atter Kostudgiften stærkt specialiseret —, kunde det samme Kvantum tidligere være erholdt for et Beløb, der var de fundne Procent mindre eller større. Det var imidlertid nødvendigt at gaa ud fra, at de forskellige Kvaliteter af samme Forbrugsartikel f. Ex. Kaffe var undergaaet en ensartet Prisforandring.

At give en udførlig Fremstilling af Resultatet for hver enkelt Artikels Vedkommende*), tillader Tidsskriftets Plads ikke. Vi maa lade os nøje med at anføre de samlede Beløb (omsat til Kr.), som i de forud for Firserne gaaende Tiaar vilde være medgaaet til Kosten i hver Gruppe, dersom denne Udgiftspost kun havde været under Paavirkning af ændrede Priser og ikke tillige af ændrede Fordringer til Livet. For at gjøre Differencen lettere overskuelig, er da samtidig den for Halvtredserne beregnede Udgift til Kosten sat som Enhed.

*) Rugbrød og Mel, Hvedebrød og Hvedemel, Ris o. s. v., Kartofler, Gemyse og Salat, Bælgfrugter, Kød, Pølse og Skinker, Æg, Mælk og Ost, Smør, Fedt, Salt, Kryderi, Kaffe samt Cichorie og The, Kakao og Chokolade, Sukker, Drikke og Tobak, samt Forskelligt. »Drikke — Vin, Brændevin, Øl — og Tobak» høre, som bekendt, just ikke til Bestanddele af Føden, men burde vel snarere være henført under Udgiften til Fornøjelser.

	Gruppe I.		Gruppe II.		Gruppe III.		Gruppe IV.	
1851-60	400	100. ₀	852 $\mathcal{K}$	100. ₀	1772 $\mathcal{K}$	100. ₀	3181 $\mathcal{K}$	100. ₀
1861-70	404	101. ₀	884	104. ₀	1830	103. ₀	3193	100. ₇
1871-75	498	125. ₀	1044	123. ₀	2168	122. ₀	3754	118. ₀
1876-80	491	122. ₈	1071	125. ₇	2221	125. ₀	3838	120. ₇
1881-85	487	121. ₈	1096	128. ₇	2236	126. ₀	3926	123. ₀

Beløbene, som gennemgaaende kun frembyde en ringe Stigning i Treserne, tiltage derimod overalt stærkt i 1ste Halvdel af Halvfjerdserne, tilsyneladende mest i Gruppe I. Ogsaa efter 1875 vedbliver der en mindre Stigning i de andre Grupper, men ikke i Gruppe I, der efter den Tid tvertimod viser nogen Nedgang i Udgiften. Den for hele Tidsrummet 1851—85 indtraadte Prisstigning skulde føles mindst i Gruppe I (21,₈ pCt.), mest i Gruppe II (28,₇ pCt.). Den fremkomne Forskel beror selvfølgelig paa, at de enkelte Fødemidler, der jo langt fra ere undergaaede en ensartet Prisudvikling, indtræde i forskelligt Forhold i de paagældende Grupperes Forbrug. For ret at kunne vurdere Resultatet, maa bemærkes, at Udgiften til Kosten udgjorde i hver af Grupperne følgende Procent af Totaludgiften (Firserne):

Gruppe I.	Gruppe II.	Gruppe III	Gruppe IV.
52. ₀ pCt.	40. ₀ pCt.	28. ₀ pCt.	16. ₀ pCt.

Om man nu tør stole paa, at det ovenfor anførte giver et korrekt Billede af Prisforandringens Indvirkning paa de forskellige Velstandstrin, er vel ikke hævet over enhver Tvivl. Vi forudsætte, at Husholdningsregnskaberne ere fuldstændig nøjagtige. Men den Indvending ligger da nær, at Tilfældigheder i Forbruget af de forskellige Artikler faa altfor stort et Spillerum, naar der kun benyttes en enkelt Familie til at repræsentere de fleste af Velstandstrinene. Hertil kommer, at de tre Familier, som Gruppe I omfatter, næppe kunne være et Udtryk for den mindre vel stillede Del af Arbejderklassen, eftersom der ingen Arbejdsmænd findes blandt dem. Ikke at tale om andre

Indvendinger, som Forf. selv har været opmærksom paa. Men saa meget synes dog at fremgaa af det foregaaende, at Prisnedgangen i sidste Tiaar næppe kan være kommen Arbejderne mindst tilgode, selv om det ikke skulde bekræfte sig, at den var kommen dem udelukkende tilgode.

Hvad dernæst angaar den i det givne Tidsrum indtraadte Forandring i Huslejens Størrelse, maa erindres om, at Forf. ikke undersøger, hvorvidt der paa de 4 Velstandstrin stilles andre Fordringer til Boligens Størrelse og Komfort nu end for. Ogsaa her tilsigtes kun oplyst Prisudviklingen, hvorfor han gaar ud fra, at Boligens Beskaffenhed i vedkommende Gruppe ikke har ændret sig væsentlig i Aarenes Lob. Resultatet bliver da for Halles Vedkommende, at fra Halvtredserne skulde Lejen være stegen følgende Procent:

Gruppe I.	Gruppe II.	Gruppe III.	Gruppe IV.
120 pCt.	75 pCt.	60 pCt.	50 pCt.

Her er det Gruppe I, der rammes haardest. Det kan bemærkes, at i hver af Grupperne udgjorde Udgiften til Bolig følgende Procent af Totaludgiften.

Gruppe I.	Gruppe II.	Gruppe III.	Gruppe IV.
13.4 pCt.	18.1 pCt.	15.5 pCt.	22.3 pCt.

Om Forandringen, som Skatter (direkte Statsskat og Kommuneskat) samt Lønnen til Tjenestefolk er undergaaet i de paagældende Tiaar, samt om Indvirkningen heraf paa hver Gruppes Totaludgift, gives der ligeledes Oplysninger. Disse forbigaaes dog her, eftersom de to Udgiftsposter aldeles ikke eller kun i ringe Grad berøre Gruppe I.

Forf. anfører til Slutning, at saa godt som alle Udgiftsposter paa Budgetterne — ogsaa de, for hvis Vedkommende det ikke godtgøres nærmere ved Tal — ere forhøjede siden Halvtredserne. Men han drister sig ikke til at afgøre, for hvilket Velstandstrin Livet i det Hele har fordyret sig mest i hint Tidsrum, bortset fra mulig foregede Krav til Livet. Kun det tror han at turde udtale, at det for Familier,

staaende paa Velstandstrin I, snarere er bleven billigere at leve siden Udgangen af Halvfjerdserne end det omvendte, medens det for Familier paa de øvrige Velstandstrin vedvarende skulde være bleven dyrere at leve.

Ikke mindst Interesse knytter der sig til den Oversigt, som Forf. forudskikker over de af andre ydede Bidrag til Besvarelsen af Spørgsmaalet, hvorledes Udgifterne fordele sig paa de forskellige Poster ved Privatbudgetter. De refererede Budgetter, der navnlig stamme fra Tyskland — kun et mindre Antal fra Frankrig, Belgien og Schweiz — vedrøre næsten udelukkende mindre Haandværkere og Arbejdere. Dr. H. synes ikke at have kendt, eller ogsaa har han forbigaaet, de i Danmark indsamlede. Ved samme Lejlighed føres han ind paa nærmere at omtale den af Engel opstillede Paastand, at der skulde fremtræde en vis Lovmæssighed i Forholdet mellem Totaludgiften og de enkelte Udgifter.

Th. S.